

ISSN: 2957-3874 (Print)

Journal of Al-Farabi for Humanity Sciences (JFHS)

<https://iasj.rdd.edu.iq/journals/journal/view/95>

مجلة الفارابي للعلوم الإنسانية تصدرها جامعة الفارابي

הזיכרון הקולקטיבי במחקרים העבריים: בין בלשנות לפרגמטיקה: (מאמר סקירה)

מאת המרצה הזוטר

נור פאדל עבד

פקולטת השפות אוניברסיטת בגדאד-המחלקה ללשון העברית

Collective Memory in Hebrew Studies: Between Linguistics and Pragmatics
(Subject Review)

Assistant Lecturer: Noor Fadhel Abed

University of Baghdad/ College of Languages

Hebrew department

noor.f@colang.uobaghdad.edu.iq

الذاكرة الجمعية في الدراسات العبرية: بين اللسانيات والتداولية: (مقال مراجعة)

م.م. نور فاضل عبد

كلية اللغات - جامعة بغداد - قسم اللغة العبرية

الملخص:

يهدف هذا المقال إلى تحليل مفهوم الذاكرة الجمعية في الدراسات العبرية من منظور لساني تداولي، من خلال مراجعة نقدية لأبرز النظريات الكلاسيكية والحديثة. يبين البحث أن الذاكرة الجمعية لا تمثل مجرد استعادة للماضي، بل هي عملية ديناميكية تُبنى داخل الخطاب عبر آليات لغوية وتداولية مثل التكرار، التأطير والافعال الكلامية. كما يكشف عن فجوة بحثية تتمثل في غياب تحليل منهجي دقيق لهذه الآليات في الدراسات السابقة، خصوصاً في السياق العبري. ويقترح البحث نموذجاً تحليلياً تكاملياً يربط بين اللسانيات، والتداولية، وتحليل الخطاب لفهم كيفية بناء الذاكرة داخل اللغة. الكلمات المفتاحية: الذاكرة الجمعية؛ تحليل الخطاب؛ التداولية؛ اللغة العبرية؛ أفعال الكلام.

Abstract:

This study examines the concept of collective memory in Hebrew studies from a linguistic-pragmatic perspective through a critical review of major theoretical approaches. It argues that collective memory is not merely a reconstruction of the past, but a dynamic process constructed within discourse through linguistic and pragmatic mechanisms such as speech acts, repetition, and framing. The study identifies a significant research gap in the lack of systematic analysis of these mechanisms, particularly in the Hebrew context. Accordingly, it proposes an integrative analytical model combining linguistics, pragmatics, and discourse analysis to better understand how collective memory is constructed in language.

Keywords: Collective Memory; Discourse Analysis; Pragmatics; Hebrew Language; Speech Acts.

תקציר:

מאמר זה עוסק בניתוח מושג הזיכרון הקולקטיבי במחקרים העבריים מנקודת מבט בלשנית-פרגמטית, באמצעות סקירה ביקורתית של גישות תיאורטיות קלאסיות ומודרניות. המחקר מראה כי הזיכרון הקולקטיבי אינו רק שחזור של העבר, אלא תהליך דינמי של הבניית משמעות המתרחש בתוך השיח באמצעות מנגנונים לשוניים כגון פעולות דיבור, חזרתיות ומסגור. בנוסף, המחקר מצביע על פער מחקרי הנובע מהיעדר ניתוח שיטתי של מנגנונים אלה בספרות הקיימת, במיוחד בהקשר העברי. לפיכך, מוצע מודל אינטגרטיבי המשלב בין בלשנות, פרגמטיקה וניתוח שיח להבנת תהליכי הבניית הזיכרון הקולקטיבי.

מילות מפתח:

זיכרון קולקטיבי; ניתוח שיח; פרגמטיקה; השפה העברית; פעולות דיבור.
1. מבוא

בעשורים האחרונים הפך מושג "הזיכרון הקולקטיבי" לאחד הצירים המרכזיים במחקרי מדעי הרוח והחברה, במיוחד בצומת שבין סוציולוגיה, בלשנות וניתוח שיח. הזיכרון אינו נתפס עוד כתהליך פסיכי של שימור העבר, אלא כמנגנון דינמי של הבניית משמעות, המעוצב באמצעות פרקטיקות לשוניות, תרבותיות ותקשורתיות.

בהקשר העברי, סוגיית הזיכרון הקולקטיבי מקבלת ממד ייחודי, לאור תהליך החייאת השפה העברית והישענותה על מאגר טקסטואלי היסטורי-דתי. תהליך זה מדגיש את תפקידה של השפה לא רק ככלי תקשורת, אלא כמנגנון מרכזי בעיצוב תודעה היסטורית וזהות קולקטיבית.

למרות התפתחות נרחבת במחקרי הזיכרון, מרבית העבודות מתמקדות בהיבטים היסטוריים, תרבותיים או אידיאולוגיים, ואינן מספקות ניתוח שיטתי של האופן שבו מנגנונים לשוניים ופרגמטיים פועלים בתוך השיח ליצירת הזיכרון הקולקטיבי.

1,1 בעיית המחקר

על אף העושר התיאורטי בתחום הזיכרון הקולקטיבי, קיים חסר מחקרי מובהק בניתוח האופן שבו הזיכרון מתממש ברמת השיח הלשוני, ובפרט באמצעות מנגנונים פרגמטיים כגון פעולות דיבור, ואסטרטגיות נרטיביות.

פער זה בולט במיוחד בהקשר העברי, שבו השפה משמשת לא רק כמדיום להעברת זיכרון, אלא כמנגנון פעיל בהבנייתו מחדש במסגרת תהליכים תרבותיים, פוליטיים ותקשורתיים.

לפיכך, המחקר מבקש לענות על השאלה המרכזית הבאה:

כיצד מנגנונים לשוניים ופרגמטיים תורמים להבניית הזיכרון הקולקטיבי בשיח העברי?

2,1 מטרות המחקר

1. להתחקות אחר ההתפתחות התיאורטית של מושג הזיכרון הקולקטיבי, החל מהגישות הסוציולוגיות הקלאסיות ועד לגישות שיחיות ופרגמטיות מודרניות.

2. לנתח באופן ביקורתי מחקרים העוסקים בזיכרון הקולקטיבי בהקשר העברי, תוך זיהוי פערים תיאורטיים ומתודולוגיים.

3. להדגיש את תפקידם של מנגנונים לשוניים ופרגמטיים בהבניית הזיכרון בתוך השיח.

4. להציע מסגרת אנליטית ראשונית לשילוב בין בלשנות, פרגמטיקה וניתוח שיח בחקר הזיכרון הקולקטיבי.

3,1 מתודולוגיה

מחקר זה מבוסס על סקירה שיטתית-ביקורתית של מחקרים אקדמיים בתחומי בלשנות, פרגמטיקה, ניתוח שיח וסוציולוגיה של הזיכרון. הסקירה התבססה על חיפוש במאגרי מידע אקדמיים מרכזיים, תוך שימוש במילות מפתח כגון:

"Collective Memory", "Discourse Analysis", "Pragmatics", "Hebrew Language"

קריטריוני הבחירה כללו:

(1) מחקרים העוסקים בזיכרון קולקטיבי בהקשר לשוני או שיחי

(2) פרסומים בכתבי עת שפויים או ספרים אקדמיים

(3) זיקה ישירה לשפה העברית או להיבטים תיאורטיים כלליים

המחקרים נותחו באמצעות גישה איכותנית-פרשנית, תוך התמקדות בזיהוי מנגנונים לשוניים ופרגמטיים החוזרים על עצמם בשיח.

2,2 המסגרת התיאורטית: מן הזיכרון החברתי להבניה פרגמטית של השיח

1,2 מוריס האלבווקס: הזיכרון כמבנה חברתי-לשוני

מוריס האלבווקס הניח את היסודות להבנת הזיכרון הקולקטיבי כתופעה חברתית, כאשר לטענתו הזיכרון אינו נשמר באופן אינדיבידואלי, אלא מתעצב בתוך "מסגרות חברתיות" המעניקות לו משמעות (Halbwachs, 1992, p. 38).

עם זאת, אף שגישתו מדגישה את תפקידה של הסביבה החברתית בעיצוב הזיכרון, היא נותרת כללית ואינה מתייחסת לאופן שבו הזיכרון מתממש בפועל בתוך השיח הלשוני. כלומר, השפה נתפסת כמדיום להעברת זיכרון, אך לא כמנגנון פעיל בהבנייתו (Halbwachs, 1992, p. 173).

מנקודת מבט פרגמטית, ניתן לטעון כי תרומתו של האלבווקס מוגבלת בהיעדר ניתוח של פעולות דיבור, אסטרטגיות שיח או מבנים לשוניים המעצבים את הזיכרון בזמן אמת.

2,2 אסממן: מן הזיכרון התרבותי אל הטקסטואליות הלשונית

הפרגמטיקה מהווה נדבך יסודי בניתוח טקסטים קנוניים, שכן היא מסייעת בפענוח כוונות החורגות מהמידע הלשוני היבש. הבנת הטקסט מחייבת עיבוד פרגמטי פעיל מצד הנמען כדי להבין את הכוונות שמעבר למבנה התחבירי (לבנת, 2013, עמ' 45).

יאה ואליידה אסמן הרחיבו את מושג הזיכרון הקולקטיבי באמצעות ההבחנה בין זיכרון תקשורתי לזיכרון תרבותי, כאשר האחרון מתבסס על טקסטים, סמלים וטקסים (Assmann, 2011).

גישה זו מקרבת את הדיון אל הממד הלשוני, שכן היא מדגישה את תפקידה של השפה הכתובה בשימור ובהעברת הזיכרון לאורך זמן. עם זאת, גם כאן נותר פער, שכן הניתוח מתמקד בתוכן הטקסטואלי ובממד הסמלי, אך אינו עוסק במנגנונים הפרגמטיים של השיח, כגון אופן המסגור, החזרתיות או פעולות הדיבור.

לפיכך, אף שגישת אסמן מהווה שלב חשוב במעבר להבנת הזיכרון כטקסט, היא אינה מספקת כלים לניתוח הזיכרון כתהליך שיחי דינמי.

3,2 פול ריקור: זיכרון, נרטיב ופרשנות

פול ריקור מציע גישה הרמנויטית לזיכרון, הרואה בו תהליך של פרשנות נרטיבית, שבו העבר מקבל משמעות דרך סיפורו מחדש (Ricoeur, 2004).

תרומתו המרכזית טמונה בהדגשת הקשר בין זיכרון לנרטיב, כלומר בכך שהזיכרון אינו רק אחסון של מידע אלא ארגון סיפורי של חוויות. גישה זו מקרבת את הדיון לשדה ניתוח השיח, שכן הנרטיב נתפס כמבנה לשוני.

עם זאת, גם אצל ריקר חסר ניתוח מפורט של האמצעים הלשוניים הקונקרטיים שבאמצעותם מתבצע ארגון זה, כגון אסטרטגיות שיח, בחירה לקסיקלית או מבנים תחביריים.

٤, ٢ ואן דייק: הזיכרון כאידיאולוגיה שיחית

תאודור ואן דייק מייצג מעבר משמעותי מהתפיסה החברתית-תרבותית של הזיכרון אל ניתוחו כתופעה שיחית. לפי גישתו, הזיכרון הקולקטיבי אינו רק תוכן המאוחסן בתודעה, אלא מבנה אידיאולוגי המתעצב באמצעות השיח (Van Dijk, 2008). ואן דייק מדגיש כי מבנים שיחיים—כגון הדגשה, הסתרה, מסגור ובחירה לקסיקלית—ממלאים תפקיד מרכזי בהבניית הזיכרון ובהכוונת פרשנותו.

גישה זו מהווה בסיס חשוב לשילוב בין בלשנות לפרגמטיקה, שכן היא מאפשרת לנתח את הזיכרון לא רק כתוצר חברתי, אלא כתהליך לשוני פעיל המתרחש בתוך השיח.

٣. סינתזה תיאורטית ופער מחקרי

מן הסקירה עולה כי חלה התפתחות הדרגתית בהבנת הזיכרון הקולקטיבי: מן תפיסה חברתית כללית (Halbwachs), דרך מיסוד תרבותי וטקסטואלי (Assmann), ועד להבנה נרטיבית ושיחית.

עם זאת, קיים פער מחקרי מובהק: מרבית הגישות אינן מספקות ניתוח אינטגרטיבי של המנגנונים הלשוניים והפרגמטיים שבאמצעותם הזיכרון מתממש בפועל בתוך השיח.

פער זה מדגיש את הצורך בגישה משולבת, הרואה בזיכרון הקולקטיבי תהליך לשוני-פרגמטי דינמי, ולא רק תוצר חברתי או תרבותי.

٤. הזיכרון הקולקטיבי במחקרים העבריים: ניתוח ביקורתי-שיחי

١, ٤ יעל זרובבל: הבניית זיכרון לאומי באמצעות שפה

"השפה העברית אינה משמשת רק ככלי להעברת מידע, אלא היא מהווה כלי פעיל לעיצוב מחדש של הזיכרון הקולקטיבי דרך הבניית מיתוסים לשוניים (זרובבל, 1995, עמ' 24)".

יעל זרובבל מדגימה כיצד הזיכרון הקולקטיבי הישראלי אינו משקף את העבר באופן ניטרלי, אלא נבנה מחדש באמצעות נרטיבים לשוניים המשרתים מטרות אידיאולוגיות ולאומיות (Zerubavel, 1995, p. 214).

לטענתה, תהליך החייאת השפה העברית לווה ביצירת "מיתוסים לשוניים", שבהם מילים וביטויים עתיקים קיבלו משמעויות חדשות במסגרת השיח הלאומי. בכך, השפה אינה רק אמצעי להעברת זיכרון, אלא כלי פעיל בהבנייתו.

התפתחות הסגנון והבחירות הפרגמטיות בשיח העברי המודרני משקפות את השינויים בזהות הקולקטיבית ובדרכי התקשורת עם העבר (בן-שחר, 1990, עמ' 105).

עם זאת, אף שגישתה מדגישה את תפקידה של השפה בעיצוב הזיכרון, היא מתמקדת בעיקר בממד הנרטיבי והאידיאולוגי, ואינה מספקת ניתוח פרגמטי שיטתי של האופן שבו מנגנונים לשוניים—כגון פעולות דיבור או אסטרטגיות שיח—פועלים בתוך הטקסטים עצמם.

٢, ٤ מוטי נייגר: המדיה כסוכן זיכרון שיחי

מוטי נייגר מציע לראות במדיה המודרנית גורם מרכזי בהבניית הזיכרון הקולקטיבי, תוך הדגשת תפקידם של מנגנוני שיח תקשורתיים כגון חזרתיות, מסגור ובחירה לקסיקלית (Neiger et al., 2011, p. 12; Neiger, 2020, p. 4).

לפי גישה זו, הזיכרון אינו רק תוצר של אירועים היסטוריים, אלא של פרקטיקות שיח תקשורתיות המעצבות את האופן שבו אירועים מוצגים, מודגשים או מושמטים.

עם זאת, למרות תרומתו להבנת תפקידה של התקשורת, ניתוחו של נייגר נותר ברמה מאקרו-שיחית, ואינו מספק פירוט של המנגנונים הפרגמטיים המיקרו-לשוניים הפועלים בתוך יחידות השיח עצמן.

٣, ٤ יאיר דודאי: עמידות הזיכרון והיבטיו הקוגניטיביים

יאיר דודאי בוחן את עמידותו של הזיכרון הקולקטיבי לאורך זמן, תוך התמקדות במנגנונים קוגניטיביים ונוירולוגיים המאפשרים את שימורו (Dudai, 2014, p. 701).

גישתו מדגישה כי הזיכרון הקולקטיבי אינו רק תוצר חברתי, אלא גם תהליך מנטלי המושפע ממבנים קוגניטיביים עמוקים.

עם זאת, תרומה זו, על אף חשיבותה, מתמקדת בממד הקוגניטיבי ואינה עוסקת בתפקיד השפה או השיח בהבניית הזיכרון, דבר המגביל את שילובה במסגרת ניתוח לשוני-פרגמטי.

٤, ٤ ג'קי פלדמן: תיווך שיחי בין זיכרון אישי לקולקטיבי

ג'קי פלדמן מנתח את המעבר מזיכרון אישי לזיכרון קולקטיבי בהקשר של עדויות השואה, ומראה כי זיכרונות פרטיים עוברים תהליך של עיבוד שיחי ונרטיבי במסגרת מוסדות חברתיים (Feldman, 2007, p. 370).

לטענתו, תהליך זה כולל מנגנונים לשוניים כגון סיפור, הדגשה, השמטה ומסגור, אשר מעצבים את האופן שבו החוויה האישית נטמעת בזיכרון הקולקטיבי.

מנקודת מבט פרגמטית, ניתן לראות בשיח העדויותי פעולה תקשורתית המייצרת משמעות חדשה עבור הקהילה. עם זאת, מחקרו אינו מציע מודל שיטתי לניתוח המנגנונים הלשוניים המדויקים הפועלים בתהליך זה.

העיתונות העברית פועלת כסוכן זיכרון המשתמש בטכניקות של מסגור לשוני כדי להפוך אירועים אקטואליים לחלק מהנרטיב ההיסטורי הרחב (לויסון, 2015, עמ' 42).

٥. סינתזה ביקורתית של המחקרים העבריים

מן הסקירה עולה כי המחקרים העבריים תרמו להבנת הזיכרון הקולקטיבי ממספר זוויות משלימות: זרובבל מדגישה את הממד האידיאולוגי-לשוני, נייגר את תפקיד השיח התקשורתי, דודאי את ההיבט הקוגניטיבי, ופלדמן את התיווך הנרטיבי בין הפרטי לציבורי.

עם זאת, חרף תרומות אלו, ניתן לזהות פער משותף: היעדר ניתוח שיטתי של המנגנונים הלשוניים והפרגמטיים המיקרו-שיחיים שבאמצעותם הזיכרון מתהווה בפועל בתוך הטקסט והשיח.

פער זה מחזק את הצורך בפיתוח גישה אינטגרטיבית המשלבת בין ניתוח שיח, בלשנות ופרגמטיקה, לצורך הבנת האופן שבו הזיכרון הקולקטיבי אינו רק מיוצג, אלא מיוצר באמצעות השפה.

٦. הזיכרון הקולקטיבי כפרקטיקה פרגמטית של שיח ١, ٦ מן הזיכרון כייצוג לזיכרון כפעולה פרגמטית

הגישה המסורתית לחקר הזיכרון הקולקטיבי התמקדה בזיכרון כייצוג של העבר בתוך מבנים חברתיים ותרבותיים. עם זאת, התפתחויות בתחום ניתוח השיח והפרגמטיקה מצביעות על כך שהזיכרון אינו רק "מה שמוצג", אלא גם "מה שמבוצע" בתוך אינטראקציה לשונית. בהקשר זה, הזיכרון הקולקטיבי מתפקד כתהליך פרגמטי שבו השיח אינו רק מתאר את העבר, אלא מייצר אותו מחדש באמצעות פעולות דיבור, מסגור והבניה נרטיבית.

עיצוב הסיפור העברי נשען על אסטרטגיה של "פערים", המניעה את הקורא לשיתוף פעולה פעיל בבניית הקוהרנטיות של הטקסט. העיצוב האמנותי במקרא מחייב את הנמען למלא פערים פרשניים אלו מתוך נתוני הטקסט וההקשר (פולק, 1994, עמ' 82).

٢, ٦ פעולות דיבור והבניית זיכרון

תאוריית פעולות הדיבור מצביעה על כך ששפה אינה רק אמצעי תיאורי, אלא פעולה חברתית (Austin, 1962; Searle, 1969). בהקשר של זיכרון קולקטיבי, ניתן לראות כי פעולות כגון "להזכיר", "להנציח" או "לשכוח" אינן רק תיאורים, אלא פעולות פרגמטיות המעצבות את התודעה הקולקטיבית.

כך למשל, פעולת "הנצחה" אינה מתארת אירוע בלבד, אלא יוצרת מסגרת פרשנית המעניקה משמעות מוסרית והיסטורית לאירוע. השגת קוהרנטיות רעיונית בטקסט אינה נשענת רק על קשרים תחביריים, אלא מתפרסת על פני סמני שיח המכוונים את הקורא לעבר המשמעות המיועדת. סמני השיח ממלאים תפקיד מרכזי בשמירה על הלכידות הרעיונית ובהדרכת הנמען להסקת המסקנות הלוגיות מהטקסט (סיידון, 2006, עמ' 178).

מכאן עולה כי הזיכרון הקולקטיבי מתהווה דרך פעולות שיחיות ולא רק דרך תוכן היסטורי.

٣, ٦ חזרתיות לשונית וביסוס הזיכרון

חזרתיות נחשבת לאחד המנגנונים המרכזיים בהבניית זיכרון קולקטיבי. חזרה על ביטויים, נרטיבים וסמלים לשוניים יוצרת אפקט של קיבוע משמעות בתוך השיח הציבורי.

לפי טאנן, חזרתיות בשיח אינה רק תופעה סגנונית, אלא מנגנון קוגניטיבי-חברתי המאפשר יצירת קוהרנטיות ומשמעות משותפת (Tannen, 2007, p. 45).

במובן זה, חזרתיות משמשת ככלי פרגמטי המעגן את הזיכרון בתוך תודעה קולקטיבית יציבה יחסית.

٤, ٦ מסגור (Framing) של אירועים בזיכרון הקולקטיבי

מנגנון המסגור מהווה כלי מרכזי בהבניית זיכרון קולקטיבי, שכן הוא קובע כיצד אירוע מסוים יתפס, יפורש ויזכר.

לפי ואן דייק, מסגור שיחי כולל בחירה, הדגשה והסתרה של מידע באופן המכוון את הפרשנות האידיאולוגית של הקהל (Van Dijk, 2008, p. 23).

באמצעות מסגור, אותו אירוע היסטורי יכול לקבל משמעויות שונות בהתאם להקשר השיחי שבו הוא מוצג, דבר המדגיש את אופיו הפרגמטי של הזיכרון.

٥, ٦ סינתזה פרגמטית: הזיכרון כייצור שיחי

השפה משמשת ככלי לעיצוב הזיכרון דרך מתן שמות למקומות וסימון גבולות התודעה הקולקטיבית, מה שהופך את הטקסט למפה אידיאולוגית (פייגה, 2002, עמ' 18).

מן הניתוח עולה כי הזיכרון הקולקטיבי אינו תופעה סטטית או ייצוגית בלבד, אלא תהליך דינמי של יצירה שיחית המתרחש באמצעות מנגנונים פרגמטיים מגוונים.

פעולות דיבור, חזרתיות ומסגור אינם רק אמצעים לשוניים, אלא מנגנונים קונסטרוקטיביים המעצבים את האופן שבו קהילות זוכרות את עברן.

לפיכך, ניתן להציע כי הזיכרון הקולקטיבי הוא תוצר של אינטראקציה פרגמטית מתמשכת, ולא רק של מבנים חברתיים או תרבותיים.

٧. מודל אנליטי להבניית הזיכרון הקולקטיבי בשיח פרגמטי

איור 1. מודל תהליך הבניית הזיכרון הקולקטיבי בשיח פרגמטי

על בסיס הסקירה התיאורטית והביקורתית, ניתן להציע מודל אינטגרטיבי להבנת תהליך הבניית הזיכרון הקולקטיבי בשיח. המודל מתאר שלושה שלבים מרכזיים:

(1) אירוע היסטורי (Historical Event)

(2) עיבוד שיח-פרגמטי (Discourse-Pragmatic Processing)

(3) ייצוג זיכרון קולקטיבי (Collective Memory Representation)

2, 7 שלב האירוע ההיסטורי

בשלב זה מתקיים האירוע ברמת המציאות החברתית או ההיסטורית. האירוע כשלעצמו אינו נושא משמעות קבועה, אלא מהווה חומר גלם ראשוני לעיבוד לשוני ושיח.

2, 7 עיבוד שיח-פרגמטי

בשלב זה מתבצע תהליך מרכזי של הבניית משמעות באמצעות מנגנונים פרגמטיים, הכוללים:

- פעולות דיבור (Speech Acts) כגון הנצחה, תיאור או האשמה

- מסגור שיח (Framing) המכוון את פרשנות האירוע

- חזרתיות לשונית (Repetition) המקבעת את הנרטיב

- בחירה לקסיקלית והדגשה אידיאולוגית

שלב זה מהווה את נקודת המפגש בין השפה לבין הזיכרון, והוא זה הקובע כיצד האירוע ייקלט בתודעה הקולקטיבית.

הניתוח התחבירי-תפקודי של המשפט העברי חיוני להבנת האופן שבו המבנה הלשוני משרת את המטרות הפרגמטיות של הדובר בתוך ההקשר החברתי (צדקה, 1981, עמ' 56).

4, 7 ייצוג הזיכרון הקולקטיבי

בשלב הסופי, התוצר השיחי מתייצב כ"זיכרון קולקטיבי", המתקבע באמצעות מוסדות חברתיים, מדיה, חינוך ושיח ציבורי.

בשלב זה הזיכרון נתפס כידע משותף, אך למעשה הוא תוצר של תהליכי הבניה פרגמטיים קודמים.

5, 7 משמעות תיאורטית של המודל

המודל המוצע מדגיש כי הזיכרון הקולקטיבי אינו תהליך ליניארי של שימור מידע, אלא מערכת דינמית של הבניית משמעות המתרחשת בתוך השיח.

התרומה המרכזית של המודל היא שילוב בין גישות סוציולוגיות, בלשניות ופרגמטיות, תוך הדגשת תפקידם של מנגנונים לשוניים ביצירת מציאות זיכרונית.

בכך, המודל מציע מעבר מתפיסה ייצוגית של זיכרון לתפיסה קונסטרוקטיבית-פרגמטית.

מן הסקירה הביקורתית עולה כי הזיכרון הקולקטיבי אינו תוצר לשוני או היסטורי בלבד, אלא תהליך דינמי של הבניית משמעות המתרחש בתוך השיח

8. ההשוואה בין גישות מחקריות

מגבלה פרגמטית / ביקורתית	תרומה לזיכרון הקולקטיבי	רמת ניתוח	חוקר
ללא ניתוח לשוני	זיכרון כמסגרת חברתית	חברתי	Halbwachs
דגש סמלי ולא פרגמטי	זיכרון תרבותי וטקסטואלי	תרבותי	Assmann
חלקי בהיבט הפרגמטי המפורט	זיכרון כאידיאולוגיה שיחית	שיחי	Van Dijk
מוגבל בהקשר חברתי רחב	חזרתיות ודיאלוג בבניית זיכרון	לשוני-אינטראקטיבי	Tannen
ללא ניתוח לשוני	זיכרון כטקס וזהות	דתי-תרבותי	Yerushalmi
חסר מודל פרגמטי מלא	מעבר מזיכרון אישי לקולקטיבי	נרטיבי	Feldman
ללא ניתוח לשוני ישיר	קהילות זיכרון ומנגנוני שימור	מוסדי-חברתי	Bar-On

בהמשך לניתוח המחקרים החברתיים והלשוניים, מתחדדת החשיבות של בחינת הזיכרון הקולקטיבי כתהליך פרגמטי המתרחש בתוך השיח. הספרות הקיימת מצביעה על כך שהזיכרון אינו מתמצה בתוכן היסטורי או תרבותי בלבד, אלא מתעצב באמצעות מנגנונים שיחיים כגון פעולות דיבור, מסגור וחזרתיות (Van Dijk, 2008, p. 23).

עם זאת, אף שמחקרים שונים מדגישים היבטים אלו בהקשרים נרטיביים, תקשורתיים או חברתיים (Tannen, 2007, p. 45; Neiger et al., 2011, p. 12), הם אינם מציעים מסגרת אינטגרטיבית המשלבת בין הרמה הלשונית-מיקרו לבין הרמה השיחית-מאקרו. פער זה מדגיש את הצורך בפיתוח מודל אנליטי שיבחן כיצד מנגנונים פרגמטיים פועלים יחד להבניית הזיכרון הקולקטיבי בתוך השיח.

מסקנות

ניתן לזהות שלושה ממצאים מרכזיים:

1. הזיכרון הקולקטיבי מתפקד כמנגנון פרגמטי פעיל, שבו השיח אינו רק משקף את העבר אלא מייצר אותו מחדש באמצעות אמצעים לשוניים.

2. הזיכרון הקולקטיבי מתווך באמצעות מנגנונים שיחיים ולא רק באמצעות תוכן היסטורי, כאשר פעולות דיבור, מסגור וחזרתיות ממלאות תפקיד מרכזי ביצירתו.

3. השפה העברית המודרנית משמשת לא רק ככלי תקשורת אלא כמנגנון אידיאולוגי פעיל בעיצוב זיכרון לאומי

٤. המעבר מזיכרון אינדיבידואלי לזיכרון קולקטיבי מתבצע דרך תהליכי עיבוד פרגמטיים המתרחשים בתוך מערכות שיח חברתיות ותקשורתיות.
٥. המחקר מעלה פער תיאורטי משמעותי בין הגישות הסוציולוגיות-תרבותיות לבין היעדר ניתוח לשוני-פרגמטי שיטתי של מנגנוני הבניית הזיכרון.
6. ממצאים אלה תומכים בצורך בגישה אינטגרטיבית הרואה בזיכרון הקולקטיבי תוצר של אינטראקציה פרגמטית-שיחית מתמשכת.
٧. הגישות הקיימות אינן מספקות ניתוח פרגמטי מלא של תהליכי הבניית הזיכרון, דבר המצביע על כיוון מחקרי עתידי ברור.

מקורות

- אוסטין, ג' ל. (2006) 'איך עושים דברים עם מילים'. (תרגום: גיא אלגת). תל אביב: רסלינג.
- בן-שחר, ר' (1990). סגנון הסיפורת: חילופי סגנון בעברית המודרנית. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- בר-און, מ'. (ללא תאריך). לזכור ולהזכיר: זיכרון קולקטיבי, קהילות זיכרון ומורשה. הספרייה הלאומית של ישראל.
- זרובבל, י' (1995). Recovering Golden Ages and Messianic Times: The Dynamics of Israeli Collective Memory. לבנת, ז. (2013) 'סודות תורת המשמעות: סמנטיקה ופרגמטיקה. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- לויסון, ח. (2015) 'הבניית זיכרון קולקטיבי בעיתונות העברית: ניתוח שיח נרטיבי. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- סיידון, ו' (2006). קוהרנטיות בשיח דבור: עיון בתפקידיו של סמן השיח 'אז'. בתוך ר' בן-שחר וג' טורי (עורכים), העברית שפה חיה, ד, (עמ' 175-189). תל אביב
- פולק, פ. (1994) 'הסיפור במקרא: בחינות בעיצוב ובאמנות. ירושלים: מוסד ביאליק
- פייגה, מ. (2002) 'שתי מפות לגדה המערבית: גוש אמונים ושלוש עכשיו. ירושלים: הוצאת מאגנס.
- פלדמן, ג' (2007). בין זיכרון אישי לזיכרון קולקטיבי של השואה: "אנשי העדות". בתוך ז' סולומון וג' צ'ייטין (עורכים), ילדות בצל השואה (עמ' 25-48). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- צדקה, י. (1981) 'תחביר העברית המקראית. ירושלים: קרית ספר.
- Assmann, J. (2011). Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination. Cambridge University Press.
- Halbwachs, M. (1992). On collective memory. University of Chicago Press.
- Neiger, M., Meyers, O., & Zandberg, E. (2011). On media memory: Collective memory in a new media age. Palgrave Macmillan.
- Tannen, D. (2007). Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Van Dijk, T. A. (2008). Discourse and power. Palgrave Macmillan.
- Yerushalmi, Y. H. (1982). Zakhor: Jewish history and Jewish memory. University of Washington Press.